

Mateja Debeljak: *Dolina kamnov* (Ljubljana, Društvo za revitalizacijo literature, 1996)

Moderna pravljica Mateje Debeljak *Dolina kamnov* je zgodba o kamnovem odhodu s harmoničnega, varnega travnika miru, kjer je vse tako, kot si je mogoče le želeli: vse se »odvija, kot je prav«. Sonce skrbi za zabavo podnevi, Luna varuje prebivalce ponoči, na travniku miru je »vse ustaljeno in usklajeno«, najpomembnejši opravili pa sta čebljanje in klepetanje in tudi dež ni divji, pač pa nežen. Idilično in umirjeno besedilno sliko, ki jo sestavljajo barve ter tipne (podoba nežnega dežja in rahle prsti) in celo vonjavne sestavine (travnata preproga diši po vaniliji in čokoladnem pudingu), je mogoče zlahka povezovati s simboliko *varnosti doma*, v katerem se posamezniku ne more zgoditi nič usodnega, nič strašnega. Na travniku miru (ki kot varen dom leži »v osrčju enajsterih gora«) »je nekoč živel kamen«: glagolska besedna zveza je neposredni označevalec pravljичnega žanra, kamen kot posameznik pa s svojo pojavitvijo, podobo in funkcijo upravičuje razločevalni prilastek »moderna« v oznaki besedila, saj ne gre za klasičen, funkcijsko opredeljen izročilni lik, pač pa za simbol. Kamen-posameznik je »navaden« kamen, torej bitje, ki mu na videz nič ne manjka, ki v varnem objemu travnika miru sanjari in poležava, a postane nenadoma otožen. V tem nenadnem preobratu, v katerem je kamen postavljen pred nujnost odhoda z varnega travnika miru, je simbolika posameznikovega odraščanja, odlepljanja od doma, iskanja lastne identitete, ki ga lahko povzroči le otožnost/žalost. Žalost, ki je posledica spoznanja, da je sam: spoznanje samote je vir želje po drugem in je hkrati tudi pot k iskanju samega sebe.

Vsako na travniku miru je imel nekoga, ki mu je bil podoben in ga je lahko imel rad. (st. 7)

Tako se žalostni in osamljeni kamen odpravi na pot iskanja drugega in odkrivanja samega sebe. Sporočilnost, ki jo avtorica vključuje v ta zgodbeni drobec, je povezana z nekaterimi bistvenimi značilnostmi otrokovega odraščanja: s odhajanjem iz varnega doma, z iskanjem drugega (vrstnika) ter s postopnim razumevanjem raznolikosti drugih in s tem lastne podobe. Pot, ki se začenja s kamnovim »spoznavanjem« osamljenosti na varnem travniku miru, ga sprva sooči s »praznim svetom«; ure in ure hodi, a ne vidi nič. To je njegova prva preizkušnja: odhod je lahko zdrvs v praznino, kamen se sprašuje, ali je pot sploh smiselna, a ne odneha. Iskanje poti do drugega in do samega sebe vodi preko strašljivega praznega prostora tuje realnosti.

Tla so bila vedno trša, pot se je strmo vzpenjala in Sonce je najmočnejše pritiskalo. Kamen se je divje potil, vsak vrtljaj ga je zaskel. Ne, odnehal ne bo in konec! (st. 10)

Če oblikujoči se posameznik ne opusti iskanja, mu pridejo drugi naproti. Prav »srečanja« kot spoznavanja drugih, s tem pa drugačnosti, imajo v *Dolini kamnov* osrednje mesto v zgradbi pripovednega dogajanja. Kamen sreča like, ki poosebljajo nekatere najbolj tipične lastnosti oziroma osebnostne poteze človeka. Cvetica Antrofigenija XV je podoba lepote, nežnosti in miline, toda cvetica ovene: prijateljstva, srečanja in navezanost – vse to so minljiva stanja, prividi harmonije in vrnitve na travnik miru. Naslednji lik, polž, je odljuden samotar, ki mu ni mar za prijateljstvo, pač pa je srečen le, če je lahko zaprt med stene svoje hiše. Preko hriba pride kamen do strašljivega drevesa – kamen ga na svoji poti po bregu navzdol rani. Nasprotje podobi drevesa je lebdeči lik rdeče pentlje, plesalke, dame, ki ga povabi na ples. Potem ko jo odnese veter, sreča kamen domišljivega metulja Marka, ki si želi biti zvezdnik.

Lik metulja je že peti značilni »človeški« lik: je »karijerist«, ki svoja znanstva presoja le na podlagi koristnosti. Na tem mestu avtorica vključi zanimiv zgodbeni element: pot k zvezdam. Kamnova pot po slepar-skem stopnišču se konča z njegovim trdnim pristankom na tleh – k zvezdam pač ne moreš po stopnicah. Globljo sporočilnost tega dogodka odražajo besede kocke sladkorja, dobrodušne šaljivke:

Misliš, hihih, da je preprosto skočiti na zvezde in ujeti sanje, hihih? (st. 22)

Kamnova pot se nadaljuje: srečanje z lastovico pomeni zanj srečanje z radoživo ustvarjalnostjo. Lastovica pravi, da se v njej skriva izumitelj in da naj prijatelje išče med sebi podobnimi. Na tem mestu se v pravljici pojavi osrednji sporočilni del, ki je tudi etično poantiran:

Kje naj išče sebi podobne? In zakaj je to tako pomembno? Ravno nasprotno – nekoga imaš lahko rad tudi, če ni tak kot ti, sčasoma celo raje, ker te nauči kaj novega ali popelje v tebi neznan svet. (st. 26–27)

Po srečanju z izumiteljem pride kamnu na pot povsem drugačen lik, pijani kozarec, slab rimač, ki mu ni usojeno, da bi srečno »preživel« svoje stanje: pade in se razbije. Rdeče mravlje so kamnov naslednji sogo-vornik; slovijo po gostoljubju, toda ker ponoči poruši njihov dom, ga za večno izže-nejo iz svojega kraljestva. Kamen se po-govarja še z jajcem ter z bogomoljko, ki je hudobna, torej neke vrste »predstavnica« sveta nasilja oziroma krutosti. Ni naključje, da kamnu razlaga o boju za preživetje in o iztrebljanju šibkejših. Kamen protestira zoper tak odnos, toda bogomoljka ga sooči s svetom ljudi:

Ko bi ti videl druge, tiste velike, kaj šele ti počnejo. In tista čudna bitja na dveh no-gah, kaj vse so si oni izmislili! Mučenja, voj-ne, pretepe, lakoto, samo smrt, ti rečem! (st. 37)

Kamnu se stoži po travniku miru, kjer je bilo »lepo, toplo, mehko in mimo«; toda povratek nazaj, v stanje pred spoznanjem, ni več mogoč, odraščajoči posameznik pa

je prvič soočen z vprašanjem, zakaj sploh biti del stvarnosti. Mateja Debeljak v zgod-bo kot možnost vključi samouničenje: ka-men si želi skočiti v prepad, toda ko skoči, ko preseže krizo spoznanja razcepa med sabo in svetom, šele zares postane del sve-ta, najde torej druge, sebi enake posamez-nike – v *Dolini kamnov*. Srečanje z vrstniki je lepo (v dolini »rastejo najpleši kamni«), kamen pa odslej doživlja samega sebe predvsem kot del skupine sovrstnikov. So-bivanje ni tako preprosto kot na travniku miru, je pa polno ustvarjalnosti. Srečanje s Kamenčico, postavljano na sam konec pravlj-lice, odpira kamnu pogled na prihodnost:

O da, pred njim je še veliko lepega! (st. 40)

Tema moderne pravljice *Dolina kam-nov* je torej odraščanje, pot do samega sebe tako preko srečanja z raznolikimi tipi oz. vzorci obnašanja (samotar, domišljavec, nasilnež ipd.) kot preko vključitve v družbo drugih, njemu podobnih posameznikov. Z zanimivimi nizi podob, ki jih dopolnjujejo barvite ilustracije, avtorica torej umetniško dodelano upoveduje eno od osrednjih tem mladinske književnosti. Jezik *Doline kam-nov* je povezan z razčlenjenostjo zgodbe. Zlasti opisi travnika miru so oblikovani v ritmu, ki vzbuja občutek umirjenosti. Opaz-ne poteze jezika so še njegova karakte-rizacijska vloga lika (na primer smeh slad-korne kocke), kratke pesmi, ki slikajo raz-položenje lika, veliko število medmetov in prevladovanje dialogov. S tem se pravljica *Dolina kamnov* po tematiki, besedilnih sli-kah in jeziku brez dvoma uvršča med za-nimive in umetniške sodobne slovenske pravljice, ki jih je mogoče brati tako zgolj na ravni zanimivih dogodkov in motivnih nizov kot z razbiranjem povednosti ozi-roma simbolike, ki jo ponuja jezikovno-predstavna oblikovanost besedila. In prav poskus »odraslega« branja moderne pravlj-lice, ki je izhodišče srečanja z branjem otroka, je tudi pričujoči zapis.

Igor Saksida